

Webinar Fratelli Tutti 29 januari 2021

Inleiding br. Theo van Adrichem ofm Het belang van interreligieuze dialoog

Het laatste hoofdstuk van de encycliek Fratelli Tutti gaat over: Godsdiensten in dienst van broederlijkheid in de wereld. Als je nu mocht denken dat godsdienst in deze encycliek pas op de valreep ter sprake komt, dan is die gedachte niet juist. Van meet af aan spelen godsdienst en religie een rol. In de inleiding geeft dat paus Franciscus aan dat hij zich door twee religieuze mensen bijzonder geïnspireerd wist bij het schrijven van deze encycliek.

Allereerst noemt hij zijn naamgenoot, Franciscus, die van Assisi. Midden in de tijd van de kruistochten zocht hij de ontmoeting met de leider van de moslims, sultan Malik-al-Kamil. Iedereen in zijn omgeving verklaarde hem voor gek. Maar het werd een ontwapenende en zeer vriendschappelijke ontmoeting, omdat zij bij elkaar een passie voor vrede ontdekten. Een tweede bron van inspiratie bij het schrijven van deze encycliek was grootimam Ahmad Al-Tayyeb van Caïro. Met hem heeft paus Franciscus langere tijd contacten onderhouden. Contacten die uiteindelijk hebben geleid tot een gezamenlijke verklaring in Abu Dhabi op 4 februari 2019. Een verklaring die de titel meekreeg: Menselijke broederlijkheid – Voor vrede en samenleven.

Godsdiensten in dienst van broederlijkheid in de wereld. Paus Franciscus citeert in dit verband uit een document van de bisschoppen in India. Een land met een grote diversiteit aan Godsdiensten en levensbeschouwingen. Dialoog, zo schrijven de Indiase bisschoppen, is bedoeld om vriendschap, vrede en harmonie tot stand te brengen. Daar gaat het uiteindelijk om bij het aangaan van een dialoog: bij te dragen aan een vriendschappelijke, broederlijke manier van samenleven. Zij voegen er echter nog iets aan toe: doel van dialoog is ook 'om morele en spirituele ervaringen te delen in een geest van waarheid en liefde.' Dat wil zeggen: in onderlinge ontmoetingen elkaar deelgenoot maken van de motieven, waarom je bepaalde dingen doet of anderen laat. Met elkaar delen wie of wat je drijft in je spreken en handelen. Van elkaar horen wat nu het uiteindelijke fundament is van je inzet voor vriendschap, vrede en harmonie?

Door het delen van je motieven en drijfveren geef je een dieper fundament aan het broederlijk samenleven. Broederlijk samenleven is niet alleen iets van het hoofd, maar ook van het hart. Dat delen met elkaar vraagt om een sfeer van vertrouwen, om interesse en openheid, om veel tijd en geduld én om een ongelooflijk grote bereidheid om te luisteren. De Indiase bisschoppen spreken over 'een geest van waarheid en liefde.' Een dergelijke geest is onontbeerlijk: een gezamenlijk verlangen en zoeken naar waarheid en liefde, waarheid in liefde.

Het fundament van broederlijkheid, dat waarop voor ons als gelovigen onze broederlijkheid uiteindelijk is gebaseerd, dat is onze openheid voor de Vader van alle mensen. Zo staat het in de encycliek. Fundament voor onze broederlijke omgang is het geloof in een Vader die transcendent is, die allen overstijgt en ons allemaal tot kinderen maakt: dat geloof is het fundament dat mensen ten diepste met elkaar verbindt en tot broers en zussen maakt. Deze Vader van alle mensen staat garant voor de onaantastbare waardigheid van ieder mens afzonderlijk, een waardigheid die niemand je kan ontzeggen of af kan nemen.

Waarom is interreligieuze dialoog belangrijk?

In veel landen, zoals ook bij ons, leven we samen met een veelheid aan culturen en religies. Hoe voorkomen we dat we vreemden blijven voor elkaar met alle kwalijke gevolgen van dien: aanleidingen voor misverstanden, spanningen en geweld. In zijn encycliek spreekt paus Franciscus over een nieuwe cultuur, die hij ook wel aanduidt als een veelvlak. Een samenleving waarin verschillen naast elkaar kunnen en mogen bestaan: waar verschillende culturen en religies elkaar aanvullen, verrijken en verhelderen. (215) In ontmoetingen en dialogen kunnen beelden worden bijgesteld en kunnen we diepere beweegredenen voor ons doen en laten van elkaar leren kennen. In samenlevingen als de onze wordt godsdienst steeds meer marginaal en er zijn er die godsdienst iets voor achter de voordeur vinden, een privéaangelegenheid. Maar godsdienst doortrekt het hele leven. Het is belangrijk om de specifieke inbreng van godsdiensten voor de samenleving voor het voetlicht te blijven brengen. Wanneer religies daarin samen optrekken, gaat daar een extra kracht vanuit, zoals uit die verklaring van paus Franciscus en van grootimam Ahmad Al-Tayyeb van 2019 in Abu Dhabi.

Vanuit onze geloofservaring, zo lezen we in de encycliek, en vanuit de wijsheid die we in de loop der eeuwen hebben vergaard weten we, als gelovigen van verschillende godsdiensten, dat ons getuigen van God onze samenleving ten goede komt (274). In gesprekken en ontmoetingen op allerlei niveaus kunnen we een eigen inbreng hebben, een eigen geluid laten horen, op een eigen manier bijdragen aan een broederlijke samenleving.

In het laatste hoofdstuk is er ook een paragraaf gewijd aan het thema godsdienst en geweld. Paus Franciscus gaat dat spannende thema niet uit de weg. Inderdaad hoor je nogal eens zeggen dat godsdiensten zelf oorzaken zijn van geweld. En die mening wordt gevoed, wanneer er mensen geweld gebruiken en aanslagen plegen 'in naam van God'.

De gezamenlijke verklaring van Abu Dhabi en de encycliek stellen onomwonden dat wie geweld gebruiken in naam van God, Gods naam misbruiken voor eigen belangen. Het is belangrijk dat vertegenwoordigers van verschillende religies dit uitdragen en vooral ook gezamenlijk laten horen. Dat is belangrijk om het beeld dat extreme en extremistische groepen uitdragen te corrigeren.

De encycliek verwijst naar een uitspraak tijdens een internationale en interreligieuze vredesontmoeting in 2013, georganiseerd door Sant'Egidio. Daarin werd namens de vertegenwoordigers van religies gezegd dat het vredesgebod diep geworteld is in de religieuze tradities, die daar vertegenwoordigd waren. Het is belangrijk dat vertegenwoordigers van religies met enige regelmaat dit getuigenis afgeven, met name ook op momenten dat er aanslagen zijn, die her en der spanningen teweeg brengen. Dat signaal kan alleen worden afgegeven wanneer er een lokaal verband bestaat tussen vertegenwoordigers van verschillende religies, dat snel en adequaat kan reageren en olie op de golven kan gooien. Zulke momenten zijn heel kritiek: Er zijn namelijk doorgaans ook mensen die direct olie op het vuur gooien en tegenstellingen aanwakkeren.

Sommige religieuze verbanden hebben de neiging om zich op te sluiten in eigen kring en zich af te sluiten van anderen. Zij hebben geen behoefte aan ontmoeting en dialoog of zien daarin zelfs een gevaar en een bedreiging van de eigen identiteit. Maar in een werkelijke dialoog mag en moet elk vrijmoedig het eigen getuigenis kunnen uitspreken en je mag elkaar vragen om verheldering, in een zoektocht om de ander beter te verstaan. Dialoog veronderstelt een interesse in de ander en zij wordt onzuiver en verstoord, wanneer je erop uit bent om de ander vast te zetten of te overtuigen.

Ik herinner me een mooi voorbeeld van een dialoog. We zaten met enkele medebroeders en enkele imams bij elkaar voor een bezinnend gesprek. Als uitgangspunt voor ons gesprek namen we de 99 schonen namen voor Allah en de Lofzang op de Allerhoogste van Franciscus van Assisi. In beide teksten worden aan God allerlei eigenschappen en kwaliteiten toegedicht.

De imams konden instemmen met de meeste aansprekingen van God in die lofzang op de Allerhoogste van Franciscus. Maar één van hen bleef haken bij: 'Gij zijt nederigheid'. 'Zegt Franciscus dat van God', zo vroeg hij voorzichtig, 'óf zegt hij dat van Jezus?'

Een spannende vraag. Toen hij hoorde dat Franciscus dat van God zegt, zei hij: 'Zo zou ik Allah niet kunnen aanspreken.' Want Allah aanspreken met nederigheid, daarmee zou ik hem te zeer omlaag halen. Het was een bijzonder moment in onze ontmoeting, waarin we op een respectvolle wijze elkaars eigenheid en verscheidenheid op het spoor kwamen.

Interreligieuze dialoog in strikte zin, is niet voor iedereen weg gelegd. Uitvoerig met elkaar in gesprek gaan over bepaalde thema's vraagt de nodige achtergronden.

Maar er is ook een andere dialoog, de dialoog van het leven. Die vindt plaats in de ontmoetingen tijdens het leven van alle dag. Een groet op straat, niet alleen voor vrienden maar ook voor vreemden. Aandacht voor burens of collega's, met name in bijzondere situaties van vreugde of verdriet. Kinderen van verschillende families en culturen, die met elkaar spelen. Elkaar uitnodigen voor de viering van bepaalde gewoonten en tradities, en elkaar daarin laten delen.

Een tussenvorm zijn georganiseerde dialogen. Zo heb ik weet van een lange traditie van het organiseren van dialogen in Amsterdam. Dialoog en actie en Amsterdam dialoog. Een grote diversiteit aan organisaties en instellingen doet daaraan mee. Daaronder ook een aantal religieuze gemeenschappen van verschillende tradities. Deze dialogen dragen eraan bij dat mensen uit verschillende kringen elkaar ontmoeten, dat zij met elkaar in gesprek gaan over verschillende thema's, die hen bezig houden en zo proberen elkaar beter te leren kennen en te verstaan.

De dialoog van het leven in gewone ontmoetingen en georganiseerde ontmoetingen: beide kunnen bijdragen aan wat zo broodnodig is: een geest van broederschap en sociale vriendschap.